

Formatief evalueren bij bewegen en sport

Lessen ontwikkelen aan de hand van het cyclus van formatief evalueren

Formatief evalueren doen we allemaal in onze lessen, maar vaak impliciet of onbewust. We gaan met leerlingen na waar ze naartoe werken, waar ze staan en hoe ze op de gewenste situatie komen.

En als we leerlingen een leven lang met plezier willen laten bewegen, dan kunnen we dat juist in het (bewegings)onderwijs bewerkstelligen. Leerlingen bewust maken van hun talenten, hun mogelijkheden en interesses en hen motiveren tot bewuste keuzes. Dat vraagt wel om een formatieve aanpak van je lessen. In dit artikel beschrijven we aan de hand van concrete voorbeelden hoe hoe je dit als docent voor elkaar kunt krijgen.

TEKST ERIC SWINKELS (KVLO) EN GERDINEKE VAN SILFHOUT (SLO)

Formatief evalueren in de les

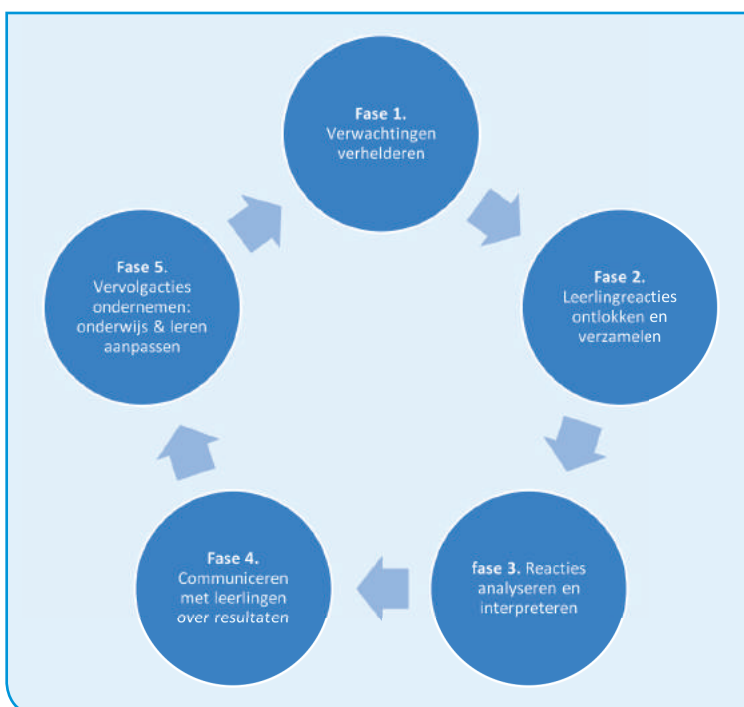
Formatief lesgeven is meer dan het gebruik van een rubric in je les, een quiz of een andere activerende werkvorm. Het vraagt om het goed doordenken van de leerdoelen, het selecteren van passende leeractiviteiten en het nemen van de juiste vervolgbeslissingen. In hun onderzoek onderscheiden Gulikers en Baartman (2017) vijf fasen van formatief evalueren (zie figuur 1). In elke fase speelt de leraar een belangrijke rol.

In dit artikel bespreken we elke fase met een voorbeeld uit de lespraktijken van verschillende leraren. Zij nemen deel in het leernetwerk Formatief evalueren (zie kader) en ontwikkelen gezamenlijk hun lessen, observeren deze en stellen deze bij.

Leerdoelen en succescriteria

De eerste fase bestaat uit het verhelderen van verwachtingen bij leerlingen. De leraar geeft helderheid over de leerdoelen en ontdekt samen met de leerlingen wat de succescriteria voor deze leerdoelen zijn. Oftewel: hoe ziet succes eruit? Wanneer is het leerdoel behaald? Een voorbeeld bij softbal waar aanvallers/honklopers de bal gericht in het spel leren brengen. Daaraan gekoppeld zijn twee succescriteria te onderscheiden: de uitgangspositie om te slaan bepalen en mikken van de bal in de vrije ruimte (Weeldenburg, Zondag & De Kok, 2016).

Leraar Walter gaat softballen met klas 3. Met de leerlingen bespreekt hij de leerdoelen. Na een eerste les softbal spelen kiezen de leerlingen ervoor om beter te leren slaan, want dat vinden ze moeilijk. Door leerlingen te laten kiezen waar ze aan willen werken, versterk je de autonomie van leerlingen en werk je gericht aan groei. Bovendien is duidelijk waar de focus van instructie en dus ook van feedback ligt: de uitgangspositie bepalen en mikken om de bal gericht in het spel te brengen.

Rol	Speluitdaging	Succescriteria	Spelprincipes
Aanvallers (honklopers)	Bal gericht in het spel brengen	Uitgangspositie bepalen	Als door observatie van de veldbezetting de vrije ruimte is bepaald ...
		Mikken	Als de bal in de vrije ruimte gemikt gaat worden, het raakvlak naar achter is gebracht en de knieën gebogen zijn ...

▲
Uit: Weeldenburg,
Zondag & De Kok, 2016

Leerlingen ervaren succes als de bal goed wordt geraakt en ver weg wordt geslagen. Walter geeft de leerlingen drie mogelijkheden: slaan vanaf een statief, slaan met een toss vanaf de zijkant en slaan met een pitch vanaf de voorzijde. De leerlingen oefenen in groepjes. Ze wisselen regelmatig van oefensituatie. Dat bepalen ze zelf. Gedurende het oefenen worden de succescriteria uitgelegd. Vervolgens bepaalt tijdens het driehonkspel in kleine teams degene die aan slag is zelf hoe de bal in het spel gebracht wordt: vanaf statief, met een toss of met een pitch. Door een duidelijk leerdoel, heldere criteria en gefocuste instructie worden ballen veel vaker geraakt en gericht in het spel gebracht. De leerlingen weten beter hoe ze moeten slaan.

Leerlingreacties ontlokken, verzamelen en analyseren

Het is belangrijk om leerlingen te laten reflecteren op waar ze staan in het leerproces: van beginner tot gevorderd, van rookie tot master. Vaak worden daarbij ongeplande informele werkvormen gebruikt, zoals observaties en klasdiscussies. Een voorwaarde voor het goed uitvoeren van deze fasen is het selecteren van passende leeractiviteiten en hulpmiddelen bij de leerdoelen. Alleen dan krijg je zicht op waar je klas en individuele leerlingen staan ten opzichte van de leerdoelen. Wat laten succesvolle leerlingen en wat laten minder succesvolle leerlingen zien om vervolgens effectieve feedback te kunnen geven.

Bronnen

- Gulikens, J., & Baartman, L. (2017). *Doelgericht professionaliseren. Formatief toetsen met effect! Wat DOET de docent in de klas?* Eindrapport NRO-PPO overzichtsstudie dossiernummer 405-15-722.
- Silfhout, G. van, Trimbos, B., & Hasselerharm, S. (2018). *Formatief evalueren: Het belang van de dialoog over leerdoelen en succescriteria*. Enschede: SLO.
- Weeldenburg, G., Zondag, E., & Kok, F. de (2016). *Spelinzicht. En spelen spelgecentreerde didactiek van spelsporten*. Nieuwegein: Jan Luiting Fonds
- William, D. (2016). *Cijfers geven werkt niet*. Meppel: Ten Brink uitgevers.

Contact

E.Swinkels@slo.nl

Kernwoorden

evalueren, formatief, beoordelen, ontwikkeling.

leerlingen hoe ze elkaar feedback kunnen geven met complimenten (tops) en verbeterpunten (tips).

Leraar Geert-Jan ontwikkelde samen met leerlingen een rubric 'Zekeren bij wandklimmen'¹. Vanuit vijf succescriteria staan het elkaar veilig en goed zekeren en het samenwerken in drietallen centraal. De klimmer geeft na afloop feedback aan de zekeraar hoe hij het zekeren ervaarde. De zekeraar heeft hulp van de derde persoon, de back-up, die observeert, feedback geeft en controleert. De ontwikkelde rubric is daarbij behulpzaam. Bij het verhelderen van verwachtingen (fase 1) zijn de vijf criteria afzonderlijk besproken en hebben leerlingen goede voorbeelden beschreven. De leerlingen maken een zelfevaluatie: ze noteren op hun eigen formulier welk niveau ze zichzelf toekennen. De niveaus zijn weergegeven in verschillende kleuren. Enkele drietallen geven aan dat ze nog extra hulp van de docent willen bij het zekeren. Andere groepen gaan zelfstandig klimmen op een andere route aan de wand. Voor leraar Geert-Jan was het hoogtepunt de leerling die na het klimmen en afdalen weer op de grond staat en enthousiast met een high five tegen zijn zekeraar roept: "Je hebt me perfect laten afdalen!". Een volgende les observeert de back-up gericht het samenwerken, vult feedback in op de formulieren van de klimmer en zekeraar en bespreekt deze.

Vervolgacties ondernemen

Een goede doelgerichte vervolgactie is nodig als blijkt dat na feedback (fase 4) leerlingen nog niet ver genoeg zijn of juist al wel de leerdoelen hebben gehaald. Een andere manier van uitleggen, andere werkvormen of groepssamenstellingen kunnen nodig zijn. De hierboven besproken voorbeelden laten al gerichte vervolgacties zien.

Een ander voorbeeld betreft de afsluiting van flagfootball bij BSM. Leerlingen hebben hun plays herhaaldelijk geoefend in drie teams van vijf leerlingen, waarbij succescriteria zijn verhelderd en gedeeld via een rubric. Tijdens de afsluitende les flagfootball pakt elke leerling een gekleurd shirt uit een doos, overeenkomstig met de deelnameniveaus bij BSM: groen voor voldoende, blauw voor goed en rood voor uitstekend. Op basis van de gekozen shirts worden twee gelijkwaardige teams gemaakt en

¹ Zie bijlage rubric Zekeren bij wandklimmen. Geert-Jan Kemperman (Augustinianum), Eric Swinkels.

spelen leerlingen zelfstandig en vlot flagfootball met acht tegen acht. Halverwege wisselen ze van shirt als dat beter bij hun speelniveau past. Het resultaat: zeven leerlingen wisselen van shirt: sommigen van blauw naar rood of groen naar blauw, maar ook andersom. Leerlingen nemen op basis van zelfevaluatie passende beslissingen over het vervolg.

Na afloop vraagt de docent of nog iemand zijn shirt wil wisselen. Niemand. Vervolgens vraagt de docent of ze vinden dat iemand anders eigenlijk een ander kleur shirt (niveau) verdient. Een leerling, volgens de groep, verdient een rood shirt. 'Ze vangt de ballen steeds, weet snel terreinwinst te boeken en zelfs regelmatig te scoren'. Aangemoedigd door de groep pakt de leerling een rood shirt. Ook een andere leerling verdient volgens de groep een rood shirt. Want: 'Ze verdeelt als quarterback het spel erg goed en gooit strakke ballen op maat'. De leerling neemt de complimenten in ontvangst maar kiest niet voor het rode shirt. Door de formatieve aanpak is het niet de leraar die bepaalt welk (eind)niveau een leerling heeft, maar beoordeelt leerlingen dat van zichzelf en van elkaar.

Een stand van zaken

Docenten in het leernetwerk Formatief evalueren blikken tussentijds terug en vooruit. Ze hebben erg veel baat gehad bij de focus op het verhelderen en delen leerdoelen en

succescriteria (fase 1) en het ontlocken van leerlingreacties, deze analyseren en interpreteren (fase 2 en 3). Leerlingen reageren positief en betrokken. Eyeopener is de mate waarin leerlingen al vanaf de brugklas in staat zijn om te reflecteren op hun eigen handelen en elkaar op een goede manier deze feedback kunnen geven. "Ik ben erg blij met deze les. Door de leerlingen ruimte te geven in welke keuze ze maken en zelfstandigheid, liep de les erg goed. Leerlingen waren daardoor veel actiever."

In 2017 startte SLO met medewerking van VO-Raad twee leernetwerken Formatief evalueren. Inmiddels doen 26 VO-scholen, de Hogeschool Utrecht en Wageningen Universiteit mee. Leraren, schoolleiders en vakexperts van SLO en wetenschappers gaan met elkaar op zoek hoe ze formatieve evaluatie in de klas kunnen vormgeven en schoolbreed kunnen borgen. De voorbeelden die besproken zijn in dit artikel zijn afkomstig van leraren LO (onder andere Walter Heijmans, Ichthus Lyceum, Driehuis en Geert-Jan Kemperman, Augustinianum, Eindhoven) die onder begeleiding van Eric Swinkels formatief evalueren inbedden in hun lespraktijk. De goede praktijken, instrumenten en handvatten die daaruit voortkomen zijn voor andere scholen beschikbaar via de toolkit op de website van SLO: formatiefevalueren.slo.nl.

RUBRIC ZEKEREN BIJ WANDKLIMMEN

Niveau >	BLAUW (voldoende)	ROOD (goed)	ZWART (uitstekend)	GROEN (zorg)
1. Controleren (vooraf)	<ul style="list-style-type: none"> De klimmer en zekeraar vergeten het soms om elkaar te controleren. 	<ul style="list-style-type: none"> De klimmer en zekeraar controleren elkaar voordat ze starten. 	<ul style="list-style-type: none"> De klimmer en zekeraar controleren elkaar voordat ze starten. 	<ul style="list-style-type: none"> De klimmer en zekeraar vergeten elkaar te controleren.
2. Zekeren (klimmen)	<ul style="list-style-type: none"> De zekeraar voert de vijf handelingen van het zekeren nog niet soepel uit. Het duurt soms lang voordat het touw strak staat. 	<ul style="list-style-type: none"> De zekeraar voert de handelingen soepel en vlot. Het touw staat strak. 	<ul style="list-style-type: none"> De zekeraar voert de handelingen soepel en vlot uit. Het touw volgt de klimmer, zonder dat de klimmer omhoog wordt getrokken. 	<ul style="list-style-type: none"> De zekeraar heeft hulp van de instructeur en/of back-up nodig om alle handelingen goed uit te voeren.
3. Samenwerken	<ul style="list-style-type: none"> De zekeraar heeft af en toe contact met de klimmer. De zekeraar is ook snel afgeleid met wat er om hem of haar heen gebeurt. 	<ul style="list-style-type: none"> De zekeraar let goed op de klimmer. De zekeraar mag duidelijker aangeven als de klimmer te snel gaat. 	<ul style="list-style-type: none"> De zekeraar heeft veel contact en let goed op de klimmer. Als de klimmer te snel gaat geeft de zekeraar dit aan. 	<ul style="list-style-type: none"> De zekeraar wordt steeds door de back-up en klimmer gewezen op het samenwerken en overleggen.
4. Elkaar coachen	<ul style="list-style-type: none"> De zekeraar geeft af en toe een aanwijzing aan de klimmer. 	<ul style="list-style-type: none"> De zekeraar is aan het coachen maar moet ook nog op de handelingen van het zekeren letten. 	<ul style="list-style-type: none"> De zekeraar coacht enthousiast tijdens het zekeren van het zekeren soepel en vlot uit. 	<ul style="list-style-type: none"> De zekeraar is nog te veel met zichzelf bezig om anderen te kunnen coachen.
5. Zekeren (af dalen)	<ul style="list-style-type: none"> De zekeraar zegt de juiste termen: 'Bloc ok', 'pak het touw voor je, ga hangen'. De combinatie met het blokkeren en laten afdalen kan soepeler en vlotter. De zekeraar laat de klimmer nog wat schokkend afdalen. 	<ul style="list-style-type: none"> De zekeraar blokkeert het touw en roept 'Bloc OK'. De zekeraar zoekt nog naar een stevige stand. De zekeraar laat het touw vloeiend door de handen glijden. De bovenste hand komt soms te dicht bij het zekerapparaat. 	<ul style="list-style-type: none"> De zekeraar blokkeert het touw snel en soepel en roept direct 'Bloc OK'. De zekeraar staat stevig en laat het touw vloeiend door zijn handen glijden. De klimmer daalt geleidelijk en vloeiend af. 	<ul style="list-style-type: none"> De zekeraar kan alleen met hulp de klimmen blokkeren en laten afdalen.

Geert-Jan Kemperman (Augustinianum, Eindhoven) en Eric Swinkels (KVLO)